

Millitær Sjælesorg

Feltpræstekursus

Kurset henvender sig til værnspræster og er en forudsætning for udsendelse i international tjeneste. Kurset er en indføring i psykologiske som sjælesørgeriske metoder, hvor der særligt lægges vægt på forskelligartet sjælesorgserfaring. Der vil være en grundig indføring i samtaleteknik i forbindelse med sjælesorg. Den militære sjælesorg vil i høj grad knytte sig til praktisk erfaring og en gennemgang af de særlige sjælesørgeriske sammenhænge, værnspræster står i, som eksempelvis at skulle overbringe dødsbudskab, afholde militære begravelser, Ramp Ceremonier, ligsyn, samtaler med hårdt invaliderede, pårørende til døde og sårede mv.

Indhold

Skyld og soning – erfaring fra 25 år som fængselspræst (fængselspræst Carl Lomholt)	2
Militær sjælesorg – et historisk rids (feltprovst Thomas Beck)	4
Militærpsykologisk Afdeling (v. psykolog Elias Kristjánsson)	6
Sjælesorg i tysk sammenhæng (v. feltpræst Ulla Bjerregaard)	12
Kedsomhed og aggression i forsvaret (v. feltpræst Annette W. Christensen)	13
Om synd, skyld, skam og forsoning (cand. theol og psykoterapeut Bent Falk).....	16
Skæld ud på Gud (v. sygehuspræst Preben Kok).....	21

Skyld og soning – erfaring fra 25 år som fængselspræst (fængselspræst Carl Lomholt).

Skyld

Soldaten Harald Jensen (1993-1997) – at skyde er ikke bare at dræbe en uniform, men et menneske med familie og venner.

Giver det mening at tale om tilgivelse?

Ja – det vil de indsatte i hvert fald bekræfte.

”Vi skal da op og ha’ tilgivelse” – blev der sagt af fange på vej op til altergangen, nærmest som et alibi for at nærme sig det hellige. Eller da en morddømt blev ”berømmet” for at være så ”flittig” en kirkegænger og altergangs-gænger: ”Det er jo det eneste, jeg har”.

En ny kordegn i Horsens Statsfængsel ville hellere bruge Seidelins udgangsbøn end Viet Dietrichs. Men præsten var ikke meget for det, for hvordan kunne han bede bønnen: ”Tak at jeg går ud herfra som et frit menneske”.

Men det kunne han godt, for ”når jeg kommer tilbage oppe fra alteret, så kan jeg gå ud i min celle som et frit menneske”.

Men mange er gode til at skifte ”tilgivelsen” ud med en ”undskyldningen”. Tages skylden ikke alvorlig for et menneske, så bliver mennesket med skylden heller ikke taget alvorligt.

En novelle af Karsten Isaksen, der handler om en mand, der har dræbt tre mennesker, men dommeren ser gennem fingre med hans forbrydelse, og dommeren lader nåde gå for ret. Han står derefter alene ude på gaden – frataget også sin menneskelighed.

Gud ser ikke igennem fingre med skylden/synden. Gud gemmer ikke på det onde, du har gjort, men han er også din brors vogter, som du også er. Gud undskylder dig ikke – men han tilgiver din overtrædelse. Skylden beholder du – den bliver ikke taget fra dig – men vi tilgives.

Tre måder at beskrive skyld på:

Kausa – årsag/ansvars-forhold. Skyld som kausa hviler på mennesket som et ansvarligt

Depitum -

Pulpa – den eksistentielle skyld. (Ps. 130 – fra det bundløse kaos råbes der til Gud).

Dostojevskij: Vi straffer forbryderen, fordi vi ikke vil vedgå os giften, der siver ud fra os selv.

Fængsel som stedet, hvor forbrydelsen skal afsones – men da kun som ”af” brugt som negation – som i ”afkalkning”.

Hvordan kan vi mennesker selv sone vores skyld? Er det overhovedet muligt at sone?

Ordet Forsoning giver en bedre retning: Er mellem to parter, der forsones. Man rejser en hård mur mellem

Sjælesorg er en kirkelig disciplin

(Mikkel Wold)

Sjælesorgen

- står i forbindelse med dogmatikken.
- henter sit indhold fra traditionen
- er bevidst om de overordnede samfundstendenser
- står i dialog med psykologien
- sjælesorgen henviser til Kristus
- Udgangspunktet er den bibelske antropologi (mennesket er skabt med henblik på Gud).

lovovertræder og den forurettede – offeret holdes på afstand. Dér inde i fængslet soner forbryderen uden kontakt til den forurettede. Han soner ikke så meget på grund af at han har forbrudt sig mod et menneske, men han har forbrudt sig mod loven.

GT taler mest om at det er Gud, der skal tilgive, ikke at mennesket skal tilgive. I GT beskrives Gud ikke som dømmende, men som tilgivende. Det nye i NT er ikke Guds grænsesprængende tilgivelse, men at den tilgivelse bliver menneskelig inkarneret i Kristus.

Kan tilgivelsen/soningen tilintetgøre skylden? På det rent menneskelige plan kan vi tilgive

Forsone sig med sig selv

At tilgive sig selv, er der ingen, der kan. Tilgivelse drejer sig om en relation mellem et jeg og et du – det er en gave, der bliver givet en. Man kan ikke give sig selv en gave. Men man kan forsone sig med sig selv og det, man har gjort.

Der var også forbrydelsens mest glemte og oversete ofre: De pårørende til forbryderen.

Militær sjælesorg – et historisk rids (feltprovst Thomas Beck)

2014 rummer mange krigs-markeringer

400 år siden at den første egentlige danske hær blev oprettet (skånske og jyske regiment).

200 året for adskillelse af Norge og Danmark.

1864.

100 året for starten på 1. verdenskrig.

25 året for Berlinmurens fald og den kolde krigs afslutning.

- Danske soldater sendes 4 år senere ud i den første krig siden 1864.

- Den islamiske jihad fik derefter mere og mere rum.

Historien

Der har vel altid været en feltpræstetjeneste.

Der opstår kristne stater – stater med kirker gjorde det naturligt, at præster tog med soldaterne i krig. Det var naturligt, men ikke beskrevet.

1676

Christian den 5 udsendte 1676 en instruktion, hvordan felt- og skibspræster skal forholde sig under den ordning, de allerede er en del af.

Der har altså længe været en ordning med feltprovst etc.

Der står i denne instruktion også om sjælesorg forud for deltagelse i altergangen – samt om dekorum. Præsten skal være sagtmødig, retsindig og omgængelig – samt i prædiken og sjælesorg opfordre til lydighed og frimodighed.

1800-tallet

I første halvdel af 1800-tallet efter Napoleonskrigene forsvandt feltpræstetjenesten – måske også på grund af samfundets vækkelse. Præstens opgave var blevet overtaget af det almindelige præstedømme. 1829 blev der udgivet en katekismus for soldaterne af Kaptajn Blom – i den blev der opfordret til, at hvis man havde sjæleproblemer og religiøse spørgsmål, så skulle man henvende sig til sin overordnede.

Væveren Martin Knudsen skrev et brev om at der manglede sjælesorg i hæren – at hans søn døde uden mulighed for sjælesorg. Hvorfor er der ikke det? Er det fordi, der ikke er nogen præst, der vil ud i krigens jammer og leve på lige fod med soldaten? Eller skyldes det noget andet?

Dette blev startskuddet til endnu en optagelse af feltpræsteordningen.

1848: Lommebog for soldaten i krig – i den var der også et kapitel om soldaten som kristen.

1864: Feltprædiken

Stærk forkyndelse, der er meget tekstnære. I prædikenerne blev der ikke talt om frygt for døden – var der en stærkere tro og tillid til Gud? En større gudsfrygt?

Peter Rørdams¹ prædiken – 2. påskedag i Fredericia. Vi trænger alle til den gode hyrdes hjælp, så vi kan sige, at Herren er med os. Der linket til Davids kamp overfor Goliat – han glider over i at sige, at det ikke er ved sværd og spyd, der frelser. Æren er ikke Davids, men Guds – David er ikke en helt på grund af sin handling, men på grund af sin tro.

Troen på Gud og kærlighed gjorde David til en helt – kun kærlighed og tro kan skabe en helt. Da David senere gik i krig med lyst blev han en daglejer.

Slutter med en formaning, hvor der peges i retningen af Kristus som den sande hyrde. ”Den onde rør ham ikke, da han ved, at Herren er ham nær”.

1879: bogen Præsten i krigen

Skrevet af feltpræsten ved skanserne i 1864 – som er en selvbiografi, men som også fortæller om feltpræstens rolle. Præstens rolle i når der ikke er angreb med prædiken og altergang, under angrebene og efter angrebene ved massebegravelser.

Første Verdenskrig

Man så denne krig som jordens undergang – både pga. brutalitet, hvor man dræbte massevis pga. et par enkelte hektarer, men også pga. den hårdhed de enkelte soldater udviste overfor kirkens bygning.

1946: Harald Sandbæks bog om feltpræsten(Feltpræsten i Krig og Fred)

1940 havde han været præst for den frivillige danske bataljon i den finske vinterkrig, og blev præst for danske flygtninge i Norrköping og præst ved den danske brigade. Under krigen gik Harald Sandbæk aktivt ind i modstandskampen, deltog i den jyske jernbanesabotage og blev i efteråret 1944 arresteret i Hadsten.

---

¹ Peter Rørdam (1806-1883) – i 1864 gik han ”med som Feltpræst og lærte Soldaterne at synge og gav dem og Officererne Indtryk af Kristenlivets Alvor. Til Brug for Hæren samlede han »Salmer for danske Krigere« (1864)” (wikipedia)

Militærpsykologisk Afdeling (v. psykolog Elias Kristjánsson)

Klinisk psykologi - Videnskabsteori

Det er behandlende. Et samensurium, der ender med "best practik".

Fænomenologi

Verden, som vi oplever den.

Man kan ikke i bund og grund vide hvad personen overfor os har oplevet.

Hermeneutik

At fortolke eller oversætte

Forudsætter en forforståelse fra kulturen, historien, holdninger, opdragelse og erfaringer

H-cirkel (helhed) for at forstå helheden skal man forstå de enkelte dele

Ny viden kan påvirke vores holdninger og adfærd

Humanisme

Mennesket i centrum

Respekt for menneskeværdet, accept af mennesket, alle har ret til frihed

Alle kan dannes og udvikles i moralsk og politisk forstand

Søgen efter sandhed og moralitet gennem menneskelige metoder

Fokus på den frie vilje kontra determinisme

Dialektik

At føre samtale eller at skelne

Erkendelsesteori: Teser og antiteser danner fælles syntese

Modsigelser ophæves og derved opstår erkendelse

Sokratisk²: Krydsforhørsteknik over andres påstande for at påvise selvmodsigelser i deres holdning

The guided discovery process

1) Spørge ind for at få informationer

2) Lytte

3) Opsummerer med deres egne ord

4) Man er nysgerrig og spørger evt. mere ind. Lave en syntese eller stille analyserende spørgsmål (synthesizing or analytical questions)

---

² *Christine Padesky: Socratic questioning.* En undrende spørgen (Peter Plys ☺ - man skal undre sig som en 5-6 årig – når du siger, du er deprimeret, hvordan er du så det?). Man skal ikke have et mål med samtalen. Empati – forsøge at forstå det andet menneske uden at forelægge personen forskellige scenarier. Tankegangen er, at de selv skal finde vej til en måde at skabe orden i kaos. Menneskesynet er at man er lidt en gammel grammofonplade, der bliver ved med at hakke tilbage pga. en ridse – ved at spørge mere og mere, så vil musikken på et tidspunkt gå videre. Klienten har allerede løsningen med sig, men skal bare hjælpes frem. Man skal drage klientens opmærksomhed på relevante informationer, der lige nu er udenfor dennes fokus.

Hvordan man får indset hvad der reelt er ens fejl og hvad der var udenfor ens magt at gøre noget ved, så ansvaret blev splittet op og fordelt, hvor de enkelte dele bliver placeret de rette steder. Og at man lærer man at acceptere og leve med det, der er sket og leve (videre) med det ansvar, der er ens eget.

Der skal laves orden i det kaos, så det ikke bliver ved med at poppe op i tide og utide og forstyrre livet senere. Boomerang-effekten: Man har slynget det slemme væk for at kunne overleve her og nu – og evt. klare opgaven. Men det kommer tilbage på et eller andet tidspunkt – det kan være bevidst, for nu har man kræfter til at beskæftige sig med det eller ubevidst, når man er træt/udsættes for noget andet traumatisk el. andet.

Veteranpolitik

Seneste udvikling i Veterancentret og MPA
indsatstidspunktet er før, under og efter en udsendelse.

Socialrådgiver – døgntlf.

Psykologer – psykiater
dagvagt/netrådgivning

Job- og uddannelseskonsulenter

Beskæftigelseskonsulenter

Soldaten og familien resten af livet

USPER

OSK

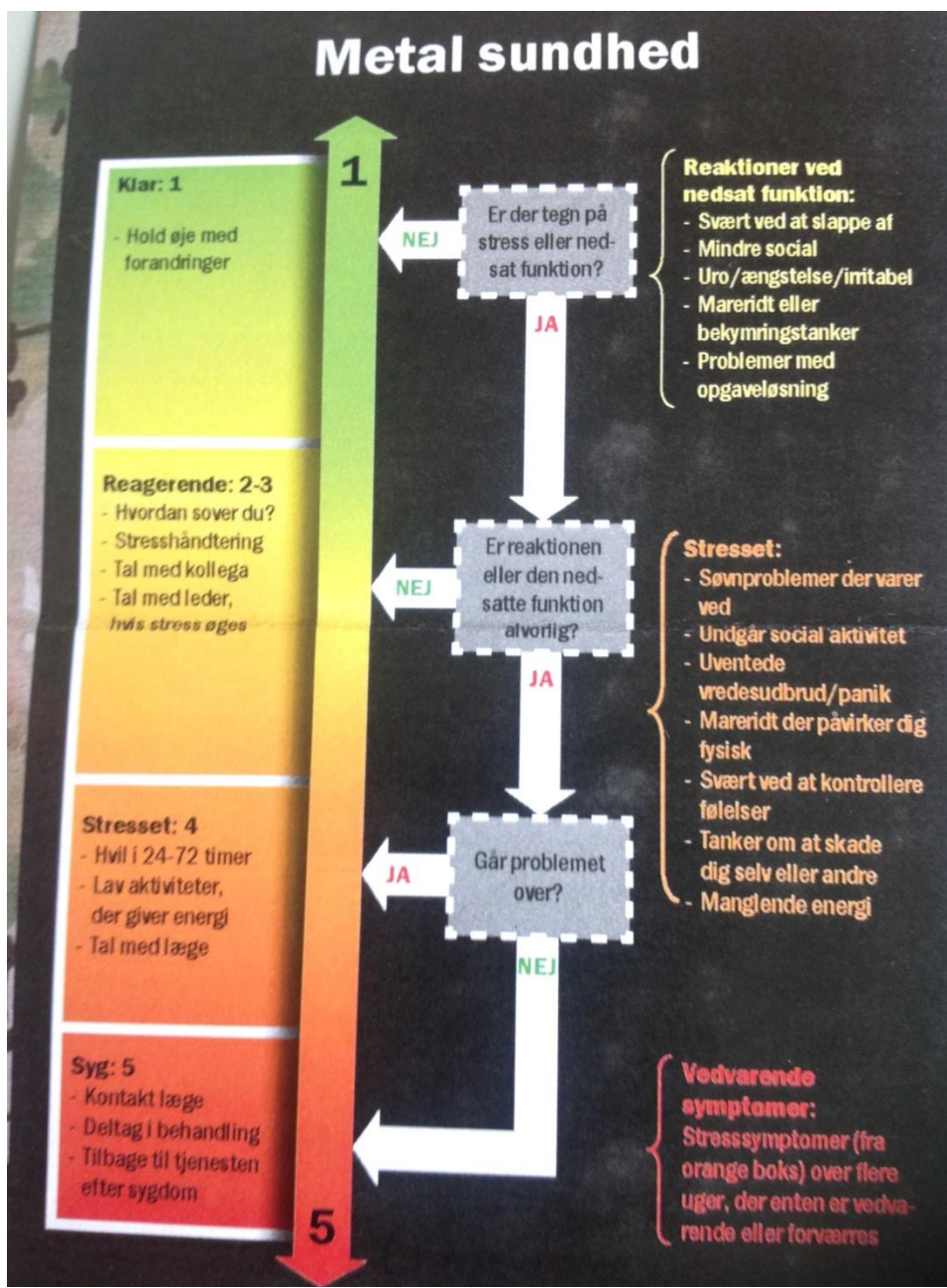
Operativ Stress Kontrol

Et skema, hvor den enkelte kan holde lidt øje med sig selv, og hvor chefen kan få et hurtigt overblik over hvordan hans enhed havde det. Det er meget forsimplet, men kan lige i situationen være en hjælp til her og nu at gøre noget ved situationen – og hvor man kan hente hjælp og støtte.

(Kommentar: Når man ryger ud i feltet med magtesløsheden, så forsøger man at skabe et redskab for at klare sig lidt mere og skubbe grænsen for hvor ens magtgrænse ligger (se. Preben Koks bidrag til kurset).

Klar	Reagerende	Stresset	Syg
Kendetegn <ul style="list-style-type: none"> - Psykisk og fysisk klar - Fokuseret - I balance - Veltilpas - Fungerer socialt i gruppen - Forberedt - Støtte hjemmefra 	Kendetegn <ul style="list-style-type: none"> - Irritabel og brokker sig - Ængstelig eller trist - Træt eller fysisk urolig - Ikke helt i balance - Mindre fokus - Søvnproblemer - Reduceret arbejdsindsats - Trækker sig socialt 	Kendetegn <ul style="list-style-type: none"> - Panik - Sover for lidt eller lider af sønløshed - Mareridt eller ubehagelige tanker - Lejlighedsvist tab af kontrol - Skam, skyld, syndebuk - Reaktioner der ikke går over - Væsentlig nedsat arbejdsindsats - Trækker sig socialt 	Kendetegn <ul style="list-style-type: none"> - Symptomer og tab af funktionsevne over uger til måneder - Tilstand forværres over tid - Trækker sig socialt Typen <ul style="list-style-type: none"> - PTSD - Depression/tyde tristhed - Stor ængstelse/angst - Misbrug
Ansvar: Medarbejder og leder	Ansvar: Medarbejder og leder	Ansvar: Leder inddrager læge	Ansvar: Læge

Hvad er stress?

Den biologiske forklaring siger, at stress er en overlevelsesmekanisme.

Det kan udskille sig i tre ting: Kamp, flugt eller fryse.

Det kræver ikke nogen tænkning, opstår på en brøkdels af et sekund.

Stress kan anvendes positivt, men også blive negativ.

Kritiske hændelser

Den amerikanske hærs definition: "En hændelse defineres som potentielt traumatiserende hændelse, når den får den enkelte soldat eller enkelte gruppe til at opleve intens følelse af rædsel, afsky, hjælpeløshed og/eller håbløshed."

Det indebærer en trussel, noget uforudset, hvor man har haft lille eller slet ingen kontrol.

Reaktioner

- Forvrænget virkelighedsopfattelse (også tidsmæssigt)
- Oplevelse af kontroltab
- Rører ved oplevelsen af mening
- Tab af grundlæggende tro på usårlighed
- Oplevelse af hjælpeløshed
- Dramatisk fysiologisk aktivering
- Traumatisering

Håndtering ved kritisk hændelse

- Klare rammer, sikkerhed, ro, overtag praktiske opgaver og beslutninger.
- Basal omsorg: Mad, hvile, bad, sociale støtte i gruppen
- Normaliser reaktioner
- Defusing
- Gradvis genoptagelse af normal aktivitet
- Ved tilskadekomst: Løbende feedback til gruppen
- Ved tab: Symbolsk afslutningsceremoni

Hvem man skal passe på

- Dem, der udviser apatisk adfærd eller er hyperaktive.
- Efter 1 døgn sover kun lidt
- Isolerer sig.
- Er "Uklare", har svært ved at orientere sig (tid, sted og situation).
- Hukommelsestab.

Der er en voldsom handling

Defusing

En aflastningssamtale.

Tid: Indenfor det første døgn.

Der skal tales om det, der er sket. Måske imens man gør noget tredje.

Lederen: Person med personel/menneskeerfaring (efteruddannet), der har pondus i forhold til folkene. Det skal være en udefra, der ikke selv har været en del af det skete. Hvilke oplevelser har de haft.

Det er mellemmenneskeligt/kollegialt – har ikke til hensigt f.eks. til en taktisk debriefing, der også kan føre til en straffesag ved forsømmelse.

Varighed: ½-1 time.

Struktur: Systematiseret

Debriefing

2-5 døgn efter

Det tager cirka 36 timer for hjernen at behandle det skete.

Meget vigtigt, at det er en psykolog, der tager samtalen.

Varighed: 1-3 timer.

Struktur: Meget systematiseret.

Spørgeteknik

Sokratisk spørgeteknik: Er formålet at ændre en overbevisning eller at skabe rum til refleksion og udvikling?

Ved at undre sig, så kan man komme meget langt. Folk kan godt lide at folk lytter til en, så alene derved kommer man langt.

Stressen giver en skyklapper, så alt det, man egentlig godt vidste, at det er væk.

En god dialog

Have god tid og undgå at blive forstyrret

Gær dig selv klar over eget mål med samtalen

Informerer om, hvorfor vi skal tale sammen.

Vær præcis og konkret.

DOs and DON'Ts

Man skal:

- Lytte til den anden
- Rumme den anden selv om man ikke
- Forståelse
- Anerkendelse
- Gentag/spejle. Bruge den andens egne ord
- Tavshed: Giv den lov til at være der – afbryd ikke med ord. Udnyt tavsheden, for det er dér, man reflektere
- Specifik

Man skal ikke:

- afbryde
- undvige konkrete svar, vage svar (så hellere sige, at man skal lige tænke over det).
- give gode råd og løsninger (klienten indeholder selv mange gode løsninger)
- påpege fejl og skyld - det er der andre, der gør (auditørkorpset).

Et godt redskab er den såkaldte aktive lytning.

Indgiv ro og tillid.

- Stil åbne spørgsmål
  - hvorledes...?
  - Vil du fortælle mere om...?
  - Kunne du uddybe...?
  - I hvilken sammenhæng skal jeg forstå...?
- Stil spørgsmål, der klargør og præciserer
  - Hvornår skete det helt præcist?
  - Hvor længe har situationen været sådan?
  - Når du bruger ordet "... " hvad betyder det så for dig?
- Hjælp til refleksion ved
  - gentagelser
  - tavshed
  - opsummeringer
  - spørgsmål til følelser.

Udfordringer som feltpræst

- I bor med mandskabet 24/7, men er ikke en af "drengene".
- Når I mister dernede er det en soldat, I kender godt (måske har I lige spist morgenmad sammen samme dag).
- Tavshedspligt: Juridisk bestemt og pålagt. Det kan være ubehageligt at sidde inde med noget viden, man bare ikke må dele med andre.
- Involvering vs. overinvolvering.

Opgave for en feltpræst:

- Hvem kan du som feltpræst blive aflastet hos?
- Hvordan sørger du for din egenomsorg?

Sjælesorg i tysk sammenhæng (v. feltpræst Ulla Bjerregaard)

Udgangspunkt: "Friedensethik im Einsatz. Ein Handbuch der Evangelischen Seelsorge in der Bundeswehr", 2007. Udgivet af EKD (445 sider).

1. Militærpræstens placering i Tyskland
2. Tysklands historie med særlig vægt på skylden fra 2. verdenskrig og delingen mellem øst og vest kirken skulle ikke have noget at gøre med staten – for kirken skulle være et frirum – et sted, man tager hen for at flygte fra staten og hvor man kunne tale frit.
3. Forholdet mellem kirke og stat. Er præsten militærpræst eller udøver præsten soldatersjælesorg?

Den historiske baggrund

Nazistaten modarbejdede feltpræstens arbejde – det skulle være et meget udtalt ønske fra en soldat, hvis feltpræsten skulle indkaldes. De skulle ud - der var 1/10 af de præster, der var ansat før.

Militæret blev efter krigen defineret som fredsskabende – soldaterne blev undervist i fredsetik. Kirken arbejdede med på dette.

Krigen på Balkan kaldte Tyskland på banen – måske fordi de overfor serberne så den konflikt, som de ikke gjorde under nazisterne. Kohl: Den tyske hær er fredens armé.. Derfra (bortset fra Irak) var Tyskland med, når der var internationale operationer.

Det har skabt denne ordening i hæren

Opbygning

- Militærbiskop
- Militærgeneraldekan (en afløser for biskoppen)
- 4-5 militærprovster
- 100 evangeliske og 100 katolske præster

Ansættes for 6-12 år af gangen og løses fra sin sognekirke.

Dertil Pfarrehelferen und Seelsorgern, der stilles til rådighed fra kirken.

Der er en stor udtalt modstand mod kirkens engagement i hæren – mod den militære sjælesorg.

Angelika Dörfer-Dierken: Militärseelesorge und Friedensethik:

Feltpræsten skal være en perfekt mønsterborger iklædt uniform.

"Vielmehr müssen die einzelnen Seelsorgerin und Seelsorger die Friedensbotschaft der Kirche in der Militärischen Organisation laut werden lassen" (s. 283)

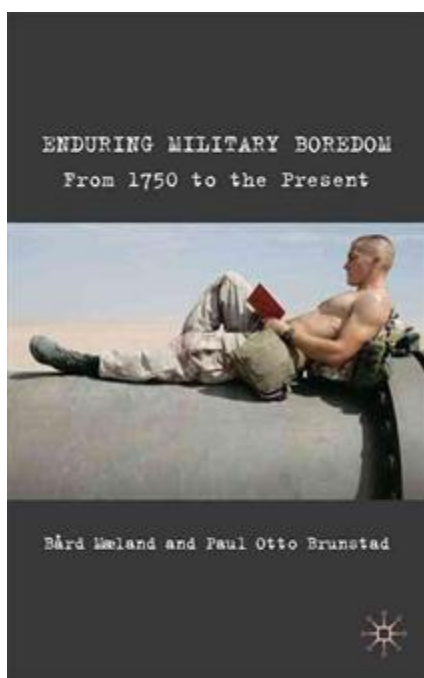
"Die Wissenbildung und Gewissensbildung ist der Ausgabe der Seelssorger in der Bundeswehr"

Præsterne skal deltage i undervisning af den etiske dannelse ("Lebensunterricht") på alle hele vejen op igennem militæret.

Teologien bliver alt for meget underordnet etikken og psykologien, fordi kirken er underlagt systemet.

I denne grundbog om den militære sjælesorg ("Friedensethik im Einsatz. Ein Handbuch der Evangelischen Seelsorge in der Bundeswehr") bruges alene 3-4 sider om skyld og tilgivelse – og der henvises ikke teologisk, men psykologisk. Der mangler i hele bogen en teologisk bearbejdning, men har ellers en tysk grundighed og bearbejder begreberne på filosofisk, humanistisk og psykologisk plan.

Kedsomhed og aggression i forsvaret (v. feltpræst Annette W. Christensen)

Kedsomhed - hvad det kan føre til og hvordan det kan afvikles.
Gennemgang af bogen "Enduring Military Boredom" af Poul Otto Brunstad³

Bogens to teorier

Der bruges to sociologer

a) *Martin Doehlemann:*

- Situationsbestemte kedsomhed. Det her er for en stund – det hører op, og så er vi tilbage til normalen. F.eks. at man får udskudt et måltid – men så får man sin mad og så hører ventetiden/kedsomheden op. Der er ikke den forventede aktivitet.

- Uudholdelige kedsomhed: Monotonien sætter ind – det fortsætter og man kan ikke se nogen ende på det. F.eks. monotonien i skyttegravene under 1. verdenskrig – man resignerer og er tæt på en

depression. Det giver ikke mening – det er bare eksistens og ikke et indholdsrigt liv. Kan føre til

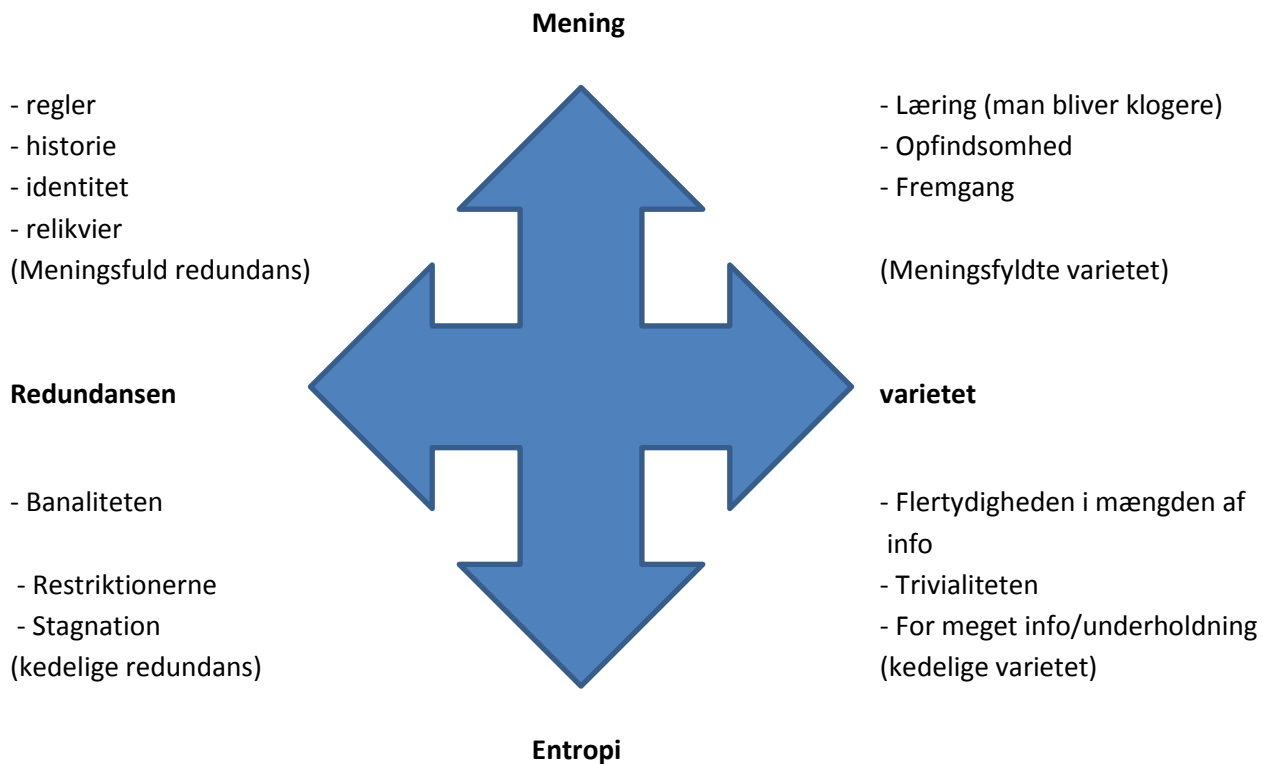
- Eksistentiel kedsomhed: Meningsløsheden sætter ind. Det er lillebror til døden. Man bliver selv en kedsomhed for verden – fordi man selv bliver overset. Man bliver pludselig en, der keder andre.

- Kreativ kedsomhed: Kierkegaard siger, at den kedsomheden kan være med til innovation – der sættes gang i nogle nye ting.

---

³ Om bogen: It is often said that war is 5% horror and 95% boredom. In this sense, military boredom is historically enduring as well as personally enduring for the soldiers who have to endure it. This book contributes to a deeper understanding -- historically, empirically and theoretically -- of the complex phenomenon of boredom in a military context. 1, black & white illustrations

b) Klapp

Det gælder ikke bare om at kedsomhed skal erstattes af en masse aktiviteter – det kan også føre til kedsomhed. Ydre punkterne i kedsomheden er ikke mellem redundans eller varietet, men mellem mening og entropi.

Billede: Et skib, der styrer op fra entropi og op til mening – som en siksak i retningen af vinden. Frygten kan knække masten – frygten går hånd i hånd med kedsomheden. Rent menneskeligt bliver man knækket – man får perverteret sit syn på meningen med krigen og ens tilstedeværelse i krigen. Ens medmenneskelighed bliver perverteret og vendt mod ens egne.

Russisk roulette: Hvad finder man på, når man venter på kampen? Så får man de sygeste idéer. Man spiller et spil – hvad har man til rådighed? Sin revolver og en patron.

Den nyeste form for kedsommelighedens perversion foregik i Abu Kraib-fængslet.

Cases

Der refereres fra studier om kedsomhed i militærlejren, på en båd og i en ubåd – hvordan man keder sig, og hvordan man i de forskellige tilfælde overvinder kedsomheden. Dette sættes ind i de to teorier

Spørgsmål til bogen

- Falder kedsomheden med uddannelsesniveau og erfaringsniveau (cf. Ordsproget: kloge mennesker keder sig aldrig)? Det kunne undersøgelsen godt antyde.

Aggression

Ud fra bogen *Reckoning with Aggression* af Kathleen J. Greider⁴.

Aggression kan føre til to forvrængninger: Vold eller passivitet.

Aggression er altid flertydig efter kultur, race, køn – det får forskellige udtryk og bliver optaget forskelligt. Det er altid relationelt, mellem to – to grupper eller to mennesker.

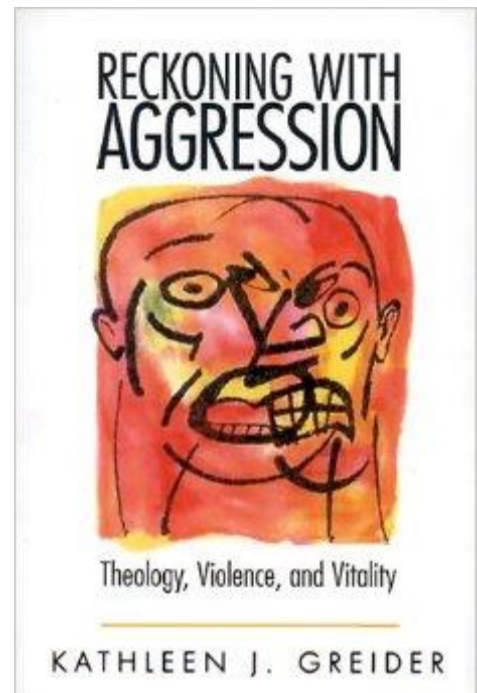
Rent kristeligt er aggressionen blevet set som noget negativt og syndigt. Men vi har brug for aggressions kræfter konstruktivt. Det er ikke på forhånd meningsbestemt – det er hverken positivt eller negativt som udgangspunkt. Aggressionen bevæger os fremad mod det, vi gerne vil opnå. Aggressionen kan gøre os vitale og revolutionære – det kan adskille os, men også forene os.

Hvordan når man til omsorgen for aggressionen?

- 1) Ærlighed om aggressionen.
- 2) Bede vores aggression – en ærlighed i bønner er i slægtskab med Kain. Der har vi vores egen skyldfølelse i os.
- 3) Fokus på kroppen i forbindelse med aggressionen.

håb forbindes med et verbum

håb – i kristendommen er et navneord

---

⁴ Amazon.com om bogen: Aggression is ambiguous in our society, according to Kathleen Greider. While giving us strength to fight the world's social ills or to create vital and powerful lives, aggression can also lead to rage and violence. Thus, society has often viewed aggression as evil or sinful. Greider wants Christians to repair their view of aggression and realize that aggression is what can spur them to make the world better. In exploring aggression from feminist, pastoral, and theological perspectives, Greider examines the relationships between violence and vitality, passion and aggression, and finds that Christians can be strong without being destructive.

Om synd, skyld, skam og forsoning (cand. theol og psykoterapeut Bent Falk)

Bent Falks syn på dette

Skyld – om hvad vi gør – et æresord, da det er det samme som ansvar. Den, der ikke vil være skyldig er ingen (Løgstrup).

Synd er det samme som skyld, ellers er synd en undskyldning. Bent Falk mener ikke at arvesynden er rigtig. Det vi arver er vilkår og ikke skyld.

Synd er ikke natur – dermed skam. Men det er historie og dermed skyld.

Skam – om hvad vi er – er en dræber. Man kan ikke ændre på hvad man er.

Tilgivelse fjerner ikke skyld – men genopretter forholdet trods skylden. Man giver nåde i stedet for det, den anden har fortjent. Det, der gives afkald på er ens erstatning og hævn.

Forsoning kræver altid ofre – men aldrig sonofre. Sonofret er en erstatning for den skadeslidte.

Forsoning som fred og kærlighed kræver ikke betaling, men afkald og det hos begge parter – den forurettede giver afkald på sin ret, og den anden giver afkald på sin stolthed, selvtilstrækkelighed og selvretfærdighed ved at tage imod tilgivelsen.

Soningen på korset er ikke en betaling fra Jesus til Gud – Guds egen betaling, så nåden kan være gratis for modtageren.

Bent Falks-forsoningslære – den fjerde vej⁵

Forsoning er ikke en lære, men en begivenhed.

Man ser det i officeren ved korset, der som den første ser hvem den korsfæstede er: ”Sandelig – det var sandelig Guds søn”.

Jesu død på korset er et offer, ikke et sonoffer, for så skylder vi ham en masse – og så er det noget mærkeligt noget at sige, at nåden er gratis. Korset er ikke en nødvendighed – det gik ikke som det skulle, men det gik som det gik. Jesus kunne lige så godt være død som en gammel mand og derefter opstanden. Jesus bad i Gethsemane om at der måtte være en anden vej end korset – det var der ikke på det tidspunkt. Var han stukket af, havde han undgået døden, så ville hele værket være faldet til jorden. Det er døden som kærlighedens konsekvens, det er ikke kærligheden som en frugt af døden.

---

⁵ *Objektive forsoningslære*: Jesus to stedfortrædende menneskets straf og forsonede dermed mennesket med Gud. Den er objektiv, da subjektet intet selv skal gøre. *Subjektive forsoningslære*: Det er menneskets efterfølgelse, der skaber forsoning – det er subjektet, der formidler Gud til at ophæve skellet mellem de to. *Klassiske forsoningslære*: Forsoningen ses i lyset af Jesu sejr over synd, død og Djævelen.

Samtalens kunst

Bemærk: En samtale kan slutte her og nu – også uden at man er nået til en afslutning, hvor man er landet, er kommet til en afklaring, er blevet glad, er stoppet med at være voldelig overfor konen eller hvad man nu vil kalde en god afslutning på samtalen. Man skal ikke nødvendigvis fortsætte og vride samtalen indtil konfidenten "velsigner" en – men man kan også sende vedkommende afsted "uforløst".

Bent Falks mantra: *Dum, doven og sig-selv* (eller selvisk som han sagde i sine "gamle dage"). Man skal som sjælesørger stille spørgsmål og tillade sig at være dum. Man skal lave så lidt som muligt, men så meget som nødvendigt. Man skal sætte den anden i arbejde, tage skylden, hvis vedkommende har den. Man skal også "overleve" - som sjælesørger – dvs. ikke slide sig ned. Man kan som sjælesørger ikke bære den anden og arbejde for den anden. Men hjælpe den anden til selv at arbejde med sine problemer.

Man skal kaste den anden tilbage på dennes egen styrke – den anden skal tro på det, han allerede selv har. Man skal spørge ind til hvad de forventer af en – hvad forventer de af samtalen? – af mig som sjælesørger. Afbryd gerne – direkte – hvis det er det, du vil. Hvis du kan høre, at her kommer en lang smøre, som du måske ser som "spild af tid", så sig:

"Jeg afbryder dig lige et øjeblik – med al respekt/med fare for at fornærme dig, så regner jeg med at du vil fortælle en masse for så at stille mig et spørgsmål. Kunne vi ikke sammen spole frem til det punkt, hvor jeg kommer ind i billedet? Og hvis jeg så mangler noget for at forstå dit spørgsmål, så skal jeg nok stille spørgsmål til det"

Der var i undervisningen eksempler på samtaler, og dette afstedkom følgende kommentarer og , der er værd at "skrive sig bag øret". Notaterne er skrevet på kryds og tværs i løbet af de mange timer, undervisningen varede. Her er noterne delt op i 1) ord og vendinger, som man skal være sig bevidst om i den måde, man har samtalerne. Det er ofte i de små ord, at den store forskel er. 2) Lidt kortere og længere overvejelser – smådryp, der alligevel endte med at give rigtig god mening i sammenhængen.

1) Ord og vendinger i samtalen

A)

Man skal ikke bruge ordet "Det er for dårligt" – men "Det vil jeg have" eller "Det vil jeg ikke have". Siger man "Det er for dårligt", så taler man moral og sætter det op overfor den anden.

B)

Skal man sige noget negativt, så skal man komme med "jeg"-budskaber og ikke et "du"- eller "dig"- budskab. De to sidste skyder på den anden, og turrer den anden – så den anden ikke hører, hvad man siger. Man fortæller hvad man selv føler og hvordan man selv ser det – uden at anklage den anden. Man åbner sig – uden at blive ynkelig.

Man bygger ikke en negativ-modstand op hos de andre – man underkaster ikke deres holdning en vurdering.

Ordet "vi" skal heller ikke bruges – det er ansvarsforflygtende. F.eks. "Vi er ikke i stand til at tage denne samtale" – hvis det, man egentlig mener, at "Jeg vil ikke tage denne samtale". Der er desuden en stor forskel på at sige "kan" og "vil" – for er det fordi man ikke vil, eller kan man virkelig ikke. Sig det som det er.

C)

Bruger man ord som "så" eller "da" – ord, der gerne skulle understrege ens ord og ens mening, så trækker det fra.

"Jeg forstår ikke, at du er feltpræst"

"Nej, det forstår du så ikke"

KIS (Keep it simple): Understregning bliver i stedet en overstregning.

D)

Brug ordet "og" og ikke "men" – "og" er et forbindelsesord, "men" betyder i virkeligheden "nej". Der er en negation og en benægtelse af det, der lige er sagt.

Hvad virker bedst:

- "Jeg er ikke bange...
  - *men* jeg tager alligevel på mission"
  - *og* jeg tager alligevel på mission"

- "Det er godt at høre og jeg forstår godt, at I så gerne vil have flere aktiviteter her på basen,
  - ... *men* jeg kan ikke bære at lave mere"
  - ... *og* jeg kan ikke bære at lave mere"

E)

Man skal ikke bruge det diffuse ord "hvorfor?", da det hurtigt vil søge efter en forklaring langt væk fra situationen i dag, en årsag måske endda langt væk historisk.

2) Kortere og længere overvejelser

A)

Den rette sejr i en stridssamtale er oprejsning uden hævn.

B)

Hvordan konfronterer man uden at krænke, hvordan sætter man grænser uden at krænke.

C)

Åbenhed gør dig ikke sårbar – selv om man mener det, selv om man måske kan opleve, at man lægger et stykke af sig selv i den andens hånd. Bent Falk: Men hvad er det værste, der kan ske ved åbenhed?

D)

Bent Falk: H.C. Andersens eventyr om drengen, der ikke kendte til frygt, fortæller en historie om en dreng, der først kendte til frygt, da han blev forelsket. Jeg har ikke mødt noget elskende par, der ikke ville have valgt forelskelsen og kærligheden. Dels fordi der ikke er noget valg i situationen, men også fordi det er prisen værd – kærligheden er frygten, friktionen undervejs og sorgen til sidst.

E)

Det bedste forsvar er ikke et angreb. Et angreb er at sige til den anden "Du er..." – i stedet for f.eks. "jeg vil" eller måske "jeg er". Det kan godt være, at man sviner den anden til og vinder over vedkommende, men sejren bliver en aske i sejrherrens mund – som John F. Kennedy sagde om den alt ødelæggende atomkrig.

F)

Det bedste forsvar er kapitulation, hvis man overgiver sig til virkeligheden. Virkeligheden er vores bedst mulige ven – for den bliver ved med at være virkelig uanset hvad vi siger og gør.

Det er at vende den anden kind til. Det hele bliver værre af at man forsvarer sig – og man bliver først ynkelig, når man begynder at appellere til den anden.

G)

Manipulation: A lægger skyld på B for at få magt over B – og A får magt over B så længe B er bange for skylden – skyldfobisk.

Man kan nemlig ikke leve uden skyld – skyld er en hædersbetegnelse, hvis man ser på det som at have ansvar.

H)

Ægte skyld contra indbildt/oplevet skyld

Skyld betyder årsag. "Dig skylder jeg alt, Oda" til sølvbrylluppet. Til lægen: "Jeg skylder dig mit liv". Det er sådan en skyld, man iflg. Paulus skal have overfor hinanden.

Det er ofte ikke tale om at man bare har skylden, der er forskellige grader af medskyld.

"Hvor meget indflydelse har du på at han hængte sig?" – og siger hun noget der er overdrevent, så skal man fortælle hende, at hun ikke er almægtig eller ikke har så stor magt, som hun lige har sagt. "Var han altid sådan, at han lod sig styre af dig?" Nej, sådan var han nok ikke.

I)

Det banale er det basale – så er vi nede ved kernen.

J)

Hvis det at have et problem også bliver et problem, så får man endnu et problem foruden det egentlig problem.

K)

Der er også det modsatte. Dem, der har gjort deres problem til deres liv. Som ikke vil hjælpes – men bare for at fortælle.

Det er en slags "klæb-og-hæng-typer", som man ikke kan komme af med. Ved at søge en afslutning på samtalerækkerne med sådanne typer, så kan det måske faktisk give dem noget at komme videre på. For dem var disse samtaler en slags åndelige metadon, som gør at de kan klare sig lidt længere uden at få gjort noget ved problemet. De skal ud og falde tilbage på deres egne kræfter.

Punkter deres opblæste og selvindbildthed – "jeg vil ikke tro på Gud, når der er så meget ondt i verden". Nå – og hvad så!? Det bliver verden jo ikke en bedre af. "Så går jeg ud og begår selvmord, hvis du ikke vil høre på mig mere – hvis du ikke vil hjælpe mig".

Vi skal være ligeglad med hvad de gør, fra det punkt, hvor de ikke længere vil hjælpes. Hvis vi ikke kan miste dem, så kan vi heller ikke hjælpe dem.

Som sjælesørger skal man også sætte grænser overfor den anden – så den anden ikke ødelægger en selv.

Og puster de sig op efter grænsedragningen og forsøger at skyde skyld over på dig (se punkt G), så øv dig i at være skyldig. Sig til dem: "Hvad vil du hellere have: En urimelig præst eller slet ingen præst?".

De fleste vil nok hellere have en urimelig præst – eller også vælger de at gå hen til den næste på listen – men du er ikke ødelagt af det.

Skæld ud på Gud (v. sygehuspræst Preben Kok)

Troen

Hvordan overlever feltpræsten selv i arbejdet i missionen blandt soldater og krig?

Hvad rolle spiller troen?

Kok har talt med mange præster, der er udbrændt, og de fleste af dem har længe stået og prædikeret en Gud, der er kærlighed uden selv at have en Gud, der er kærlighed⁶. Det vil så sige, at præsten skal bære det, som Gud egentlig skulle have båret.

Troen er vores største resurse til liv. Livet er ikke bare kost og motion, men også troen.

Troen – ikke som det fortænkte, men som det simple. Hvis Gud ikke kræver en simpel tro, så er han ikke kærlighed.

Hvis man skal finde det hele i sig selv, så er der på en mærkelig måde ikke plads til Gud.

Magtesløshed

Her har Gud magten

----- magtgrænsen -----

Her har mennesket magten

En grænse er ikke bare afgrænsende – men er også der, hvor man står overfor det nye og anderledes. I gamle dage, hvor man nåede magtgrænsen, så ” Når min sjæl blev af sin grublen træet, den hviled sig ved Fadervor at bede”. Vendte altså i Guds land – og talte det nye sprog.

Det moderne menneske (dem fra 68-ernes skyld) forsøger at presse grænsen med ”redskaber” for hvor menneskets magt kan klare – tredje gang man presser grænsen bliver man udbrændt. Udbrændthed er kroppens kloge svar, når hovedet ikke er klar. ”Vil hovedet ikke lære, så lægger jeg kroppen ned”. Jo mere man forsøger at presse grænsen, jo mindre plads er der til Gud.

I sygehusvæsenet er magtesløsheden ved at blive erkendt – at man faktisk ikke kan alting. Ugeblad for Læger taler om et paradigmeskifte: ”Mere realisme overfor døden på danske sygehuse”

Gudsbilledet og faderbilledet

Gudsbilledet og faderbilledet hører ofte sammen hos mange. Før i tiden beskæftigede mange sig ikke med Gud, fordi man var bange for Gud – man havde en far, man var bange for. I dag er ingen bange for sin far – det er en, man holder af, men også en, der ”smutter ind i den anden stue”, når konen bliver for højrystet.

---

⁶ Mange fortæller f.eks. sin troshistorie eller holder måske endda også sine prædikener uden at høre hvad man selv siger. Derfor gælder det om at skyde det sagte tilbage til dem selv, så de hører det selv.

Sådan er synet på Gud, at det er en, som vi holder af, men som vi ikke kan bruge, når det virkelig kniber. Men så er han der heller ikke, når man står og mærker magtesløsheden – eller også finder man ud af, at han faktisk er der, men er en anden en man troede. At man ikke kan fyre ham – han bliver dér i mørket sammen med en. Men ikke den gud med det lille g.

At man kan skringe til Gud – man bliver ikke nødvendigvis hjulpet, men man har en at skringe til.

Mennesket skal ikke tale til Gud præcist nok, men han skal tale til Gud ærligt nok, og så vil han svare. Eller han skal skringe. "Den, som ikke bliver som et lille barn kommer slet ikke ind i det". Den kristne er en halvandet år gammelt barn, der bare skriger – og så er det forældrenes opgave at dechifrere, hvad det skrig går ud på. Det her er den kristnes tale til Gud – "fra det dybe råber jeg til dig".

Tro skaber ikke virkelighedsflugt/fantasi, men realisme.

Der kan skabes liv ud af magtesløsheden – ja, vort eget liv er opstået ved at en kvinde har ladet magtesløsheden råde og ladet livet selv spire og vokse i sig. Livet er opstået uden at kvinden har gjort noget – andet end at vente i 9 måneder.